

Een Interdisciplinaire Kijk op Mediaopvoeding.

Hedendaagse Praktijken van Ouderlijk Toezicht van Mediagebruik door Adolescenten.

Bieke Zaman¹, Marije Nouwen¹, Karla Van Leeuwen²

¹Mintlab (IMS), KU Leuven

² KU Leuven

Prof. dr. Bieke Zaman is docent communicatiewetenschappen en staat aan het hoofd van de onderzoeksgroep Mintlab, verbonden aan de faculteit Sociale Wetenschappen van de KU Leuven. Ze is vicevoorzitter van de ECREA werkgroep rond Children, Youth and Media.

Marije Nouwen is Human-Computer Interaction onderzoeker bij Mintlab, KU Leuven. Haar doctoraatsonderzoek focust op kinderen en digitale media.

Prof. Dr. Karla Van Leeuwen is hoogleraar verbonden aan de Eenheid Gezins- en Orthopedagogiek van de faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen van de KU Leuven.

Contactadres: Bieke Zaman, Parkstraat 45 bus 3605, 3000 Leuven, Belgium. Telephone: +32 16 32 36 51. Bieke.Zaman@kuleuven.be

Een Interdisciplinaire Kijk op Mediaopvoeding.

Hedendaagse Praktijken van Ouderlijk Toezicht van Mediagebruik door Adolescenten.

This is the accepted last version. The final publication is available at

<http://link.springer.com/article/10.1007/s12453-019-00203-w>

Citation:

Zaman, B., Nouwen, M., & Van Leeuwen, K. (2019). Een interdisciplinaire kijk op mediaopvoeding: Hedendaagse praktijken van ouderlijk toezicht op mediagebruik door adolescenten. *Kind en adolescent*, 40(2), 104–115. <https://doi.org/10.1007/s12453-019-00203-w>

Samenvatting

De effecten van ouderlijk toezicht op het mediagebruik van adolescenten zijn niet eenduidig en kunnen niet verklaard worden door enkel ouderlijk gedrag onder de loep te nemen. Een beter begrip bereiken we dankzij een systematische kruisbestuiving tussen inzichten uit mediastudies en communicatiewetenschappen enerzijds en pedagogiek en ontwikkelingspsychologie anderzijds. We beargumenteren dit via een literatuurstudie en tonen aan dat het gedrag van ouders even belangrijk is als hun onderliggende gedachten, gevoelens en doelen. Verder bespreken we mediaopvoeding van adolescenten binnen de literatuur rond opvoedingsdimensies van steun en controle. Dit artikel geeft praktische inzichten in de uitdagingen en recente ontwikkelingen op het vlak van mediaopvoeding, en presenteert een conceptueel raamwerk voor omvattend empirisch vervolgonderzoek.

Trefwoorden: ouderlijk toezicht, mediaopvoeding, opvoedingsdimensies

*An Interdisciplinary Perspective to Media Education.**Current Practices of Parental Mediation of Adolescents' Media Use.**Summary*

The effects of parental mediation of adolescents' media use cannot be explained by considering parents' behaviour only. A good understanding of parental mediation practices benefits from a systematic cross-fertilization between insights from media studies and communication sciences on the one hand and pedagogy and developmental psychology on the other. In our literature review, we argue that parental mediation practices are just as important as the underlying thoughts, feelings and goals. Furthermore, we discuss parental mediation from the perspective of the literature on parenting dimensions. By accounting for the dimensions of support and control, we gain a better understanding of the possible effects. This article provides practical insights into the challenges and recent developments in the field of media education, and presents a conceptual framework for comprehensive empirical follow-up research.

Keywords: parental mediation, media education, parenting dimensions

Word count: 4982

Een Interdisciplinaire Kijk op Mediaopvoeding.

Hedendaagse Praktijken van Ouderlijk Toezicht van Mediagebruik door Adolescenten.

Inleiding

Het onderzoek naar de rol van de opvoeder in het mediagebruik van kinderen komt aan bod in mediastudies en communicatiewetenschappelijk onderzoek. De pedagogiek en ontwikkelingspsychologie hebben daarentegen weinig oog voor media. Een systematische kruisbestuiving tussen deze twee velden is echter interessant voor wetenschappers en praktijkbeoefenaars die zich op deze twee terreinen begeven. Het helpt een verklaring te geven waarom ouderlijk toezicht op het mediagebruik van adolescenten tot conflicten kan leiden in het gezin (Festl & Gniewosz, 2018; Meeus, Beyens, Geusens, Sodermans, & Beullens, 2018) maar evenzeer bevorderlijk kan zijn voor de ontwikkeling en online leermogelijkheden van het kind (Livingstone e.a., 2017). Bovendien kan eenzelfde handelingspraktijk tot verschillende effecten leiden. Om dit te begrijpen dienen we niet alleen de verschillende toezichtspraktijken van ouders onder de loep te nemen, maar ook de onderliggende gedachten, gevoelens en intenties. Het doel van dit artikel is daarom om op basis van een literatuurstudie in beide domeinen een geïntegreerd, conceptueel raamwerk te bieden voor vervolgonderzoek naar opvoeding en mediagebruik bij jongeren. Het artikel geeft ook wetenschappelijk onderbouwde inzichten voor praktijkbeoefenaars die ouders wensen te ondersteunen in hun aanpak op het vlak van media-educatie.

Deze literatuurstudie licht specifiek onderzoek naar gezinnen met adolescenten toe. In de eerste plaats is deze doelgroep belangrijk omdat de aard en de hoeveelheid van het mediagebruik

van adolescenten aanleiding geeft tot onzekerheden voor ouders. Opvoeden is dan ook een complex gegeven dat niet alleen uit gedrag bestaat (praktijken van een ouder naar een kind) maar verweven is met cognitieve (wat denkt men bij het opvoeden), affectieve (wat voelt men bij het opvoeden) en conatieve (wat is het doel van de opvoeding) elementen. Onderzoek naar de rol van de ouder in mediagebruik heeft zich vooral op de handelingscomponent gefocust, maar vestigt minder aandacht op de betekeniscomponenten.

Een focus op de periode van de adolescentie vormt ook vanuit ontwikkelingspsychologisch oogpunt een interessante casus. Tijdens de adolescentie staat de zoektocht naar een balans tussen de rol van de ouder als beschermer en het geven van verantwoordelijkheid aan het kind centraal (Janssens e.a, 2015). De opvoedingsidealen van ouders bepalen mee welke opvoedingspraktijken ze hanteren (Golombek, 2015). De onzekerheden als gevolg van de nieuwe evenwichtsoefening tussen ouder en adolescent worden versterkt door de toegenomen onderhandelingscultuur in de opvoeding: waar ouders vroeger vooral gezag uitoefenden, treden ze sinds de jaren '70 meer in dialoog met hun kinderen om rekening te houden met hun wensen en om hen inspraak te geven in het maken van afspraken en regels (Bakker, Noordman, & Rietveld-van Wingerden, 2006; Chambers, 2012). Vooral op het vlak van persoonlijke beslissingen, zoals het sluiten van vriendschappen en het gebruik van media, eisen adolescenten zeggenschap op ten aanzien van hun ouders (Smetana & Asquith, 1994). Studies naar de behoefte in opvoedingsondersteuning hebben dan ook aangetoond dat ouders met tienerkinderen vandaag de dag voornamelijk vragen hebben over hoe ze met tieners kunnen communiceren, en hoe en welke grenzen ze moeten stellen (Expertisecentrum Opvoedingsondersteuning, 2014).

Het resultaat van deze media-, ontwikkelingspsychologische en maatschappelijke factoren leidt tot vragen, spanningen en onzekerheden in een gezinscontext. Deze situatie vraagt dan ook om wetenschappelijk onderbouwde kennis om ouders van adolescenten te ondersteunen. In dit artikel doen we dit door inzichten uit twee verschillende onderzoeksvelden samen te brengen, met name communicatiewetenschappen en mediastudies enerzijds en de pedagogiek en ontwikkelingspsychologie anderzijds.

Praktijken van ouderlijk toezicht van mediagebruik door jongeren

Mediastudies en de communicatiewetenschappelijke literatuur focussen voornamelijk op de manier waarop ouders handelen en toezicht houden op het mediagebruik van hun kinderen. Er bestaat dan ook een aanzienlijke empirische grondslag voor de volgende toezichtspraktijken: actieve betrokkenheid door communicatie tussen ouder en kind, samen media consumeren, beperkingen opleggen, alsook inhouden en gebruik monitoren.

Een eerste strategie van ouderlijk toezicht betreft actieve betrokkenheid waarbij ouders open communicatie over het mediagebruik van de gezinsleden initiëren en faciliteren (zie bv. Valkenburg, Piotrowski, Hermanns, & de Leeuw, 2013; Vaterlaus, Beckert, Tulane, & Bird, 2014; Yafei & Shuliang, 2016). Een open communicatiestijl is de beste manier om aan ‘internetopvoeding’ te doen (Symons e.a., 2017) en problematisch digitaal mediagebruik te voorkomen of te verminderen (Chen & Shi, 2018; Smith, Gradisar, & King, 2015; van den Eijnden, Spijkerman, Vermulst, van Rooij, & Engels, 2010).

Een tweede toezichtspraktijk is het samen consumeren van media (Valkenburg e.a., 2013). Deze praktijk omvat bijvoorbeeld online vriendschap tussen ouders en zoon/dochter op sociale netwerksites (Vaterlaus e.a., 2014), samen televisiekijken (Martínez de Morentin, Cortés, Medrano, & Apodaca, 2014; Strasburger, Wilson, & Jordan, 2009) of samen gamen (Nikken & Jansz, 2006). In het begin van de adolescentie vinden meer gezamenlijke mediagerelateerde activiteiten en gesprekken plaats dan in de latere jaren (Nikken & Jansz, 2006; Padilla-Walker, Coyne, Fraser, Dyer, & Yorgason, 2012; Top, 2016). In landen met een individualistische cultuur komen actieve ouderlijke strategieën die kinderen en jongeren meer autonomie geven vaker voor dan in landen met een collectivistische oriëntatie waar eerder restrictief ouderlijk toezicht domineert (Chen & Shi, 2018; Kirwil, 2009). Het effect van het samen consumeren van media is verschillend voor adolescente jongens en meisjes. Met jongens gaat het gepaard met minder online risicovol gedrag terwijl dit verband niet terug te vinden is met meisjes (Notten & Nikken, 2016).

Een derde manier van ouderlijk toezicht betreft het opleggen van beperkingen (Martínez de Morentin e.a., 2014; Valkenburg e.a., 2013). Restrictief ouderlijk toezicht is minder effectief om jongeren te beschermen tegen mediagerelateerde risico's dan actief toezicht en het samen gebruiken van media (Chen & Shi, 2018). Vooral in de vroege adolescentiejaren stellen ouders nog regelmatig mediaspecifieke beperkingen, daarna neemt hun restrictieve aanpak stelselmatig af (Glatz, Crowe, & Buchanan, 2018; Nikken & Jansz, 2006; Padilla-Walker, Coyne, Fraser, e.a., 2012; Top, 2016). Ook al leiden restricties over het algemeen tot een vermindering van mediaconsumptietijd, tegelijk verhogen ze ook de kans op mediaverslaving (Chen & Shi, 2018), en gaan ze gepaard met het verwerven van minder digitale vaardigheden (Livingstone e.a., 2017; Rodríguez-de-Dios, van Oosten, & Igartua, 2018).

Monitoring van inhoud en gebruik, waarbij de ouder over de schouder van het kind meekijkt of vanop een afstand toezicht houdt, wordt vaak als een vierde, aparte toezichtspraktijk gedefinieerd. Wanneer jongeren hiervan op de hoogte zijn, veranderen ze vaak hun gedrag. In een studie bij Britse jongeren geeft twee derde aan dat zij hun privacy beschermen ten opzichte van hun ouders door, bijvoorbeeld, e-mails te verwijderen of schermen weg te klikken wanneer de ouder in de buurt komt (Livingstone & Bober, 2004). Monitoring kan ook technologisch gemedieerd zijn met behulp van technische ingrepen via het mediatoestel, apps, browsers of platformen (Zaman & Nouwen, 2016). Slechts een minderheid van de ouders gebruikt zulke instellingen (Pew Research Center, 2016). Gebeurt het toch, dan zijn jongeren hier vaak niet van op de hoogte (Livingstone & Bober, 2004) of geven ouders het snel op omwille van praktische problemen (Symons e.a., 2017).

Op basis van gegevens verzameld in acht Europese landen bij ouders van 6- tot 14-jarigen, clusteren Livingstone en collega's (2017) bovenstaande toezichtspraktijken in enerzijds faciliterende en anderzijds restrictieve praktijken. Hun onderzoek toonde aan dat faciliterende toezichtspraktijken, bijvoorbeeld zoals actief toezicht, samenhangen met meer online mogelijkheden voor jongeren maar ook met meer risico's. Ze stelden daarentegen vast dat restrictief toezicht samenhangt met minder online risico's maar dat dit ten koste ging van online mogelijkheden, zoals leerkansen voor het kind. Hun advies voor ouders is afhankelijk van de digitale competenties in het gezin. Livingstone en collega's raden faciliterend ouderlijk toezicht aan als de ouder of het kind over voldoende digitale competenties beschikt. Ze bevelen een restrictieve aanpak aan als ouder of kind over weinig digitale vaardigheden beschikt. In dit laatste geval beargumenteren de auteurs dat restrictief toezicht meer garanties biedt op bescherming voor het kind, met weliswaar die kanttekening dat het tegelijk digitale inclusie

ondermijnt (Livingstone e.a., 2017). De adviezen op het vlak van media-educatie dienen ook begrepen te worden binnen een breder opvoedingskader (Clark, 2013; Fikkers, Piotrowski, & Valkenburg, 2017; Lau & Yuen, 2016; Mares, Stephenson, Martins, & Nathanson, 2018). Een kruisbestuiving met inzichten uit ontwikkelingspsychologie en pedagogiek is hierbij zinvol omdat het toelaat om verder te kijken dan enkel de handelingscomponent van media-educatie, zijnde wat ouders doen, en ook aandacht te hebben voor wat ze denken, voelen en beogen met hun ouderlijk toezicht.

Algemene opvoedingsdimensies als theoretische basis voor mediaopvoeding

Opvoedingsdimensies omschrijven wij als een parapluterm voor verschillende opvoedingsgedragingen of -praktijken die inhoudelijk en statistisch aan elkaar gerelateerd zijn. Elke dimensie wordt als een continuüm beschouwd: als opvoeder toont men in mindere of meerdere mate bepaalde opvoedingspraktijken (Power, 2013; Van Leeuwen, 2015). De opvoedingsliteratuur onderscheidt meerdere opvoedingsdimensies, waarvan gedragscontrole, psychologische controle, en ouderlijke steun de sterkste empirische grondslag hebben (Janssens e.a., 2015; Power, 2013). Met de term opvoedingsstijl verwijzen we naar een specifieke constellatie van opvoedingsdimensies. Zo verwijst autoritatief opvoeden bijvoorbeeld naar ouders die eerder laag tot gemiddeld scoren op opvoedingscontrole en hoog op de opvoedingsdimensie steun. Autoritaire ouders scoren dan weer eerder hoog op controle en laag op warmte. Permissieve ouders scoren hoog op ondersteuning maar zeer laag op controle. Verwaarlozende ouders, ten slotte, scoren laag op beide opvoedingsdimensies (Power, 2013). We

vinden het nodig dit conceptueel onderscheid te maken, omdat de termen opvoedingsstijl en -dimensie soms inwisselbaar worden gebruikt in de literatuur, wat tot verwarring kan leiden.

De opvoedingsdimensie gedragscontrole kan zich op twee manieren manifesteren: via proactieve of reactieve strategieën. De proactieve aanpak heeft tot doel ongewenste gedragingen of situaties bij een kind te voorkomen (Janssens e.a., 2015) en gewenst gedrag te stimuleren (Van Leeuwen, 2015). Voorbeelden van opvoedingspraktijken die tot deze dimensie behoren zijn het bepalen van regels, gedragingen van het kind in de gaten houden ('supervisie') en nagaan of kinderen aan de gecommuniceerde verwachtingen voldoen (Joussemet, Landry, & Koestner, 2008; Padilla-Walker, Coyne, Fraser, e.a., 2012). Uit onderzoek blijkt dat een proactieve opvoedingsaanpak effectief is ter preventie en reductie van risicovol gedrag in gezinnen met adolescenten (Janssens e.a., 2015; Vaala & Bleakley, 2015). Reactieve, corrigerende gedragscontrole omvat reacties op ongewenste gedragingen van zoon/dochter, bijvoorbeeld door het geven van een straf na ongewenst gedrag. Reactieve gedragscontrole die niet aangepast is aan de omvang van het ongewenste gedrag, of zonder gepaste uitleg over de reden ervan, kan negatieve gevolgen hebben voor het kind, en is daarom minder effectief ter reductie en preventie van risicovolgedrag dan de proactieve strategie (Janssens e.a., 2015).

Psychologische controle, als tweede brede opvoedingsdimensie, is een manipulatieve en indringende vorm van controle. Hierbij dringen ouders zich op en zetten het kind onder druk om op een bepaalde manier te denken, handelen en/of zich op een bepaalde manier te voelen (Barber, 1996; Soenens & Vansteenkiste, 2010). Voorbeelden van zulke opvoedingspraktijken zijn het opwekken van gevoelens van schuld, schaamte of teleurstelling (Joussemet e.a., 2008; Soenens e.a., 2015), het kind verbaal aanvallen (Van Leeuwen, 2015), het opdringen van de mening van de ouders, of zich afkerig en vijandig opstellen tegenover het kind (Janssens e.a.,

2015). Onderzoek wijst duidelijk op de negatieve gevolgen van psychologische controle op de ontwikkeling van het kind (Janssens e.a., 2015; Soenens e.a., 2015). Bij adolescenten fnuikt het hun behoefte aan autonomie en intrinsieke motivatie (Joussemet e.a., 2008).

De derde brede opvoedingsdimensie draait rond ouderlijke steun en autonomiebevordering. Dit wordt gekenmerkt door een affectieve aanpak, waarbij ouders betrokken zijn en interesse tonen in het kind (Janssens e.a., 2015; Joussemet e.a., 2008), bijvoorbeeld door samen dingen te doen. Binnen deze dimensie stellen ouders zich empathisch op tegenover het kind, en zijn ze open en respectvol ten aanzien van de persoonlijkheid, noden en wensen van het kind (Janssens e.a., 2015). Ouderlijke steun is met name belangrijk voor het verlenen van autonomie. Het is een effectieve aanpak ter bevordering van zelfreguleringsmechanismes, vanaf de jonge kinderjaren tot in de adolescentie (Janssens e.a., 2015; Joussemet e.a., 2008). Ouders kunnen gevoelens van autonomie stimuleren door hun kinderen aan te moedigen om zelf initiatief te nemen, zinvolle keuzeruimtes aan te bieden, en de beweegredenen te beargumenteren bij het introduceren van regels (Van Leeuwen, 2015). Het onderzoek en de theorievorming rond zelfdeterminatie onderstreept de universele en fundamentele behoefte om autonoom te kunnen handelen en het belang ervan voor de ontwikkeling van een kind (Deci & Ryan, 2000).

Discussie

De verschillende opvoedingsdimensies die onderzoekers in de pedagogiek en ontwikkelingspsychologie hebben gedefinieerd, vertonen in grote mate parallellen met de

classificatie van de manieren waarop ouders omgaan met het mediagebruik van jongeren.

Voorgaand onderzoek heeft deze parallellen echter zelden empirisch onderzocht (Strasburger e.a., 2009, p. 512) waardoor de verbanden tussen opvoedingsdimensies en mediagebruik van adolescenten onderbelicht blijven.

In wat volgt werken we de verbanden tussen opvoedingsdimensies en mediaopvoedingspraktijken uit op een conceptuele manier. Tabel 1 biedt een overzicht van de parallellen tussen praktijken van ouderlijk toezicht van mediagebruik enerzijds, en de algemene classificatie van opvoedingsdimensies anderzijds. Op die manier brengen we de theoretische inzichten samen en definiëren we een conceptueel raamwerk voor toekomstig empirisch onderzoek.

Tabel 1

Parallellen tussen Ouderlijke Toezichtspraktijken van Mediagebruik en Algemene Opvoedingsdimensies

Ouderlijke Toezichtspraktijken	Algemene opvoedingsdimensie
Monitoring	Gedragcontrole: proactief
Actieve mediatie door praten	Ouderlijke steun
Gemeenschappelijke media-activiteiten	Ouderlijke steun
Restricties opleggen	(Gedragcontrole: proactief)
	Gedragcontrole: proactief
	Gedragcontrole: reactief
	Psychologische controle

De kenmerken van het monitoren van mediagebruik herkennen we in een proactieve opvoedingsdimensie waarbij ouders toezien op de gedragingen van jongeren om risico's te voorkomen of verminderen. Als de keuze van de ouder om vanaf een afstand het mediagebruik in de gaten te houden ingegeven is vanuit een vertrouwensband met het kind, dan kunnen we hun keuze om niet te controleren en niet in te grijpen interpreteren als een opvoedingsaanpak op basis

van ouderlijke steun. Monitoring heeft dus een tweeledige betekenis: het betreft een vorm van proactieve gedragscontrole, of ouderlijke steun, en autonomiebevordering, zowel in de context van mediaopvoeding als op het vlak van algemene opvoedingsdimensies. In dit verband toonden Timmerman, Ceulemans, De Roover, & Van Leeuwen (2013) aan dat algemene opvoedingspraktijken van monitoring en supervisie bij een autoritatieve opvoedingsstijl samenhangen met de opvoedingsdimensie ouderlijke steun. Een autoritatieve opvoedingsstijl manifesteert zich in een klimaat van positieve betrokkenheid bij het kind, waarbij ouders interesse tonen in het kind. Deze inzichten zijn ook belangrijk voor het onderzoek naar media en jongeren. Ze suggereren namelijk dat ouders die veel interesse tonen in hun kind en ermee communiceren, meer inzage krijgen in het mediagebruik, zonder dat het kind deze aanpak als controlerend ervaart. In tegenstelling tot autoritatieve ouders die accepterend zijn, hun kinderen zelf keuzes laten maken maar ook duidelijke regels opstellen en gepaste controle uitoefenen, zijn autoritaire ouders controlerend en weinig ondersteunend (Van Leeuwen, 2015). In gezinnen met ouders die zo'n autoritaire opvoedingsstijl hanteren, blijken monitoring en supervisie samen te hangen met het stellen van regels als een vorm van controle om ongewenst gedrag te voorkomen (Timmerman e.a., 2013).

Een opvoedingsaanpak gestoeld op ouderlijke steun herkennen we ook in situaties waarin ouders op een actieve manier betrokken zijn bij het mediagebruik van hun tieners, zij het door erover te spreken of door samen media te gebruiken. Padilla-Walker en collega's toonden aan dat ouders die een open en gebalanceerde relatie hebben met hun kinderen, meer geneigd zijn om de rationale achter regels uit te leggen en het mediagebruik van hun kinderen op te volgen (Padilla-Walker, Coyne, Fraser, e.a., 2012). Via cross-sectioneel onderzoek in de Verenigde Staten vond men bijvoorbeeld dat zowel mobiel telefoonverkeer tussen ouders en adolescenten, als samen

gamen samenhang met een sterkere gezinsband (Padilla-Walker, Coyne, & Fraser, 2012).

Naarmate adolescenten ouder worden, leggen ouders minder mediarestricties op en houden ze minder gesprekken over mediagebruik, wat een aanwijzing is dat ouders hun gedrag aanpassen aan de toenemende behoefte aan autonomie tijdens de adolescentie (Padilla-Walker, Coyne, Fraser, et al., 2012). Autonomieondersteuning staat centraal in de westerse opvoeding, maar kent een verschillend effect in oosterse landen (zie ook de meta-analyse van Chen & Shi, 2018). In vergelijking met adolescenten uit oosterse landen, zijn westerse adolescenten meer geneigd om de autoriteit van hun ouders ter discussie te stellen bij mediarestricties (Chen & Shi, 2018).

White en collega's (2015) vonden in hun cross-sectioneel, Amerikaans onderzoek bij adolescenten tussen 18 en 23 jaar dat een restrictieve ouderlijke aanpak ten aanzien van mediagebruik significant vaker voorkwam in gezinnen waarin adolescenten een minder positieve attitude hebben tegenover hun ouders. In gezinnen met voornamelijk restrictief ouderlijk toezicht voelen adolescenten vaker aan dat hun vrijheid bedreigd is, en treft men ook meer weerstand aan. Ouders kunnen op verschillende manieren restrictief toezicht houden. Als westerse ouders mediagebruik beperken maar dit op een autonomieondersteunende manier aanpakken, kan het een effectieve manier zijn om adolescenten minder bloot te stellen aan risicovolle inhoud (Fikkers e.a., 2017). Het is dan ook belangrijk om te begrijpen op welke specifieke controledimensie het gedrag van ouders zich richt. Als de ouder beslist dat zoon/dochter de tablet 's avonds in de woonkamer moet laten, om te voorkomen dat de adolescent 's nachts de tablet gebruikt en dus een minder goede nachtrust heeft, is dat een voorbeeld van proactieve gedragscontrole. Als de ouder, al dan niet aangekondigd, beslist om de tablet gedurende een week te verbieden als de jongere deze afspraak heeft overtreden, getuigt dit van een reactieve gedragscontrole. Wanneer restricties gepaard gaan met dreigingen, neemt de ouderlijke controle

de vorm aan van psychologische controle. Dit is bijvoorbeeld het geval als de ouder sterk probeert in te spelen op het schuldgevoel van de adolescent. Een ander voorbeeld van psychologische controle zou zijn als ouders hun kinderen bewust angstig willen maken door herhaaldelijk hun visie op de gevaren van gamen of sociale media op te dringen.

Tabel 1 helpt ook om de mogelijkheden van technologische controletoepassingen in het kader te passen van de inzichten uit ontwikkelingspsychologie en pedagogiek. Zo ondersteunen de functionaliteiten van technologische controletoepassingen vooral vormen van ouderlijk toezicht ter beperking en monitoring van het mediagebruik van jongeren (Zaman & Nouwen, 2016). Ondanks de effectiviteit van heldere afspraken en supervisie voor de ontwikkeling van de adolescent (Janssens e.a., 2015), stellen we vast dat de standaard instellingen van technologische controletoepassingen vooral gericht zijn op een top-down bepaling van regels. Ze zetten dus vooral in op (al dan niet stiekeme) gedragscontrole, typisch gedreven vanuit de motivatie om de jongere te beschermen tegen online risico's. Afhankelijk van de opvoedingsdimensie waarbinnen dit past, zullen jongeren het gebruik van deze technologische controletoepassingen begrijpen als proactieve of reactieve gedragscontrole, of een vorm van psychologische controle. Het kan verklaren waarom tieners zich verzetten tegen technologische controletoepassingen (Mitchell e.a., 2005), geneigd zijn om ze te verwijderen of te omzeilen (Richardson, Resnick, Hansen, Derry, & Rideout, 2002), of waarom ouders het zelf niet wenselijk vinden om ze te gebruiken. Vanuit de ontwikkelingspsychologie weten we bovendien dat restrictieve, beschermende maatregelen in principe alleen betekenisvol zijn in het geval van een reëel (gepercipieerd) gevaar; ze verliezen hun effect wanneer de stressvolle situatie achterwege blijft (Janssens e.a., 2015).

Conclusie

Deze literatuurstudie neemt het bestaand onderzoek naar ouderlijk toezicht van het mediagebruik van adolescenten als vertrekpunt. We stellen vast dat voorgaand onderzoek binnen communicatiewetenschappen en mediastudies nog onvoldoende antwoorden biedt op de *hoe-* en *waaromvragen*. De pedagogiek en ontwikkelingspsychologie behandelen deze hoe- en waaromvragen wel, maar hebben dan weer weinig oog voor mediagebruik. Het merendeel van de studies binnen communicatiewetenschappen en mediastudies focust namelijk op de handelingscomponenten van opvoeding. Toch kunnen inzichten met betrekking tot opvoedingsdimensies en de affectieve, cognitieve en conatieve componenten van opvoeding helpen om beter te begrijpen hoe en waarom ouders bepaalde opvoedingspraktijken gebruiken en hoe adolescenten hier mee omgaan. Een bredere blik op mediaopvoeding, zoals we die in dit artikel vooropstellen, laat ons toe om een verklaring te bieden voor de verscheidenheid van betekenissen en effecten van ouderlijk toezicht (Fikkers e.a., 2017).

Samenvattend biedt dit artikel, aan de hand van een literatuurstudie, een conceptueel kader over ouderlijk toezicht van het mediagebruik van adolescenten. Het bespreekt belangrijke opvoedingsuitdagingen waarmee ouders in het licht van recente veranderingen in het digitale medialandschap geconfronteerd worden. Bovendien biedt het een kritische bespreking van de gevolgen van ouderlijke toezichtspraktijken vanuit twee discipline perspectieven. Dit artikel toont aan dat eenzelfde handeling van mediaopvoeding vanuit verschillende opvoedingsdimensies verschillende betekenissen kan krijgen. Het is daarom niet alleen belangrijk om te begrijpen wat voor toezichtspraktijken ouders hanteren ten aanzien van het

mediagebruik van jongeren, maar ook waarom en hoe ouders dit doen. Door rekening te houden met deze betekeniscomponenten van mediaopvoeding en de algemene opvoedingsdimensies, kunnen we valide uitspraken doen over de aard en effecten van ouderlijk toezicht op het vlak van mediagebruik en ook voor de ontwikkeling van het kind. Dit theoretisch artikel biedt in dit verband een conceptueel raamwerk dat als basis kan dienen voor empirisch vervolgonderzoek. Bovendien informeert het de praktijk over actuele ontwikkelingen op het vlak van mediaopvoeding en kan men gerichtere aanbevelingen doen aan ouders die passen binnen hun specifieke opvoedingsuitdagingen.

Referenties

- Bakker, N., Noordman, J., & Rietveld-van Wingerden, M. (2006). *Vijf eeuwen opvoeden in Nederland: idee en praktijk, 1500-2000*. (1st ed.). Assen: Koninklijke Van Gorcum.
Retrieved from <https://www.bol.com/nl/f/vijf-eeuwen-opvoeden-in-nederland-druk-1/30498751/>
- Barber, B. K. (1996). Parental Psychological Control: Revisiting a Neglected Construct. *Child Development, 67*(6), 3296–3319. <https://doi.org/10.2307/1131780>
- Chambers, D. (2012). *A sociology of family life: change and diversity in intimate relations*. Cambridge ; Malden, MA: Polity Press.
- Chen, L., & Shi, J. (2018). Reducing Harm From Media: A Meta-Analysis of Parental Mediation. *Journalism & Mass Communication Quarterly, 107769901875490*.
<https://doi.org/10.1177/1077699018754908>
- Clark, L. S. (2013). *The Parent App: Understanding Families in the Digital Age*. Oxford University Press USA.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The “What” and “Why” of Goal Pursuits: Human Needs and the Self-Determination of Behavior. *Psychological Inquiry, 11*(4), 227–268.
https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1104_01
- Festl, R., & Gniewosz, G. (2018). Role of mothers’ and fathers’ Internet parenting for family climate. *Journal of Social and Personal Relationships, 026540751877175*.
<https://doi.org/10.1177/0265407518771753>
- Fikkers, K. M., Piotrowski, J. T., & Valkenburg, P. M. (2017). A matter of style? Exploring the effects of parental mediation styles on early adolescents’ media violence exposure and

aggression. *Computers in Human Behavior*, 70, 407–415.

<https://doi.org/10.1016/j.chb.2017.01.029>

Glatz, T., Crowe, E., & Buchanan, C. M. (2018). Internet-specific parental self-efficacy: Developmental differences and links to Internet-specific mediation. *Computers in Human Behavior*, 84, 8–17. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2018.02.014>

Golombek, M. (2015). Opvoedingsidealen in de praktijk. In J. Bekker, H. de Deckere, W. de Jong, M. Meer, L. van der Poel, I. Schonewille, ... H. Viëtor (Eds.), *De pedagoog in de spotlights. Opvoedingsidealen vanuit verschillende contexten* (pp. 61–71). Amsterdam: Uitgeverij SWP.

Janssens, A., Goossens, L., Van Den Noortgate, W., Colpin, H., Verschueren, K., & Van Leeuwen, K. (2015). Parents' and Adolescents' Perspectives on Parenting: Evaluating Conceptual Structure, Measurement Invariance, and Criterion Validity. *Assessment*, 22(4), 473–489. <https://doi.org/10.1177/1073191114550477>

Joussemet, M., Landry, R., & Koestner, R. (2008). A self-determination theory perspective on parenting. *Canadian Psychology/Psychologie Canadienne*, 49(3), 194–200. <https://doi.org/10.1037/a0012754>

Kirwil, L. (2009). Parental Mediation Of Children's Internet Use In Different European Countries. *Journal of Children and Media*, 3(4), 394–409.

Lau, W. W. F., & Yuen, A. H. K. (2016). The relative importance of paternal and maternal parenting as predictors of adolescents' home Internet use and usage. *Computers & Education*, 102, 224–233. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2016.09.002>

- Livingstone, S., & Bober, M. (2004). UK children go online: surveying the experiences of young people and their parents. LSE Research Online, London. Retrieved from <http://eprints.lse.ac.uk/archive/00000395>
- Livingstone, S., Ólafsson, K., Helsper, E. J., Lupiáñez-Villanueva, F., Veltri, G. A., & Folkvord, F. (2017). Maximizing Opportunities and Minimizing Risks for Children Online: The Role of Digital Skills in Emerging Strategies of Parental Mediation. *Journal of Communication, 67*(1), 82–105. <https://doi.org/10.1111/jcom.12277>
- Mares, M.-L., Stephenson, L., Martins, N., & Nathanson, A. I. (2018). A house divided: Parental disparity and conflict over media rules predict children's outcomes. *Computers in Human Behavior, 81*, 177–188. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2017.12.009>
- Martínez de Morentin, J. I., Cortés, A., Medrano, C., & Apodaca, P. (2014). Internet use and parental mediation: A cross-cultural study. *Computers & Education, 70*, 212–221. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2013.07.036>
- Meeus, A., Beyens, I., Geusens, F., Sodermans, A. K., & Beullens, K. (2018). Managing positive and negative media effects among adolescents: parental mediation matters—but not always. *Journal of Family Communication, 1–16*. <https://doi.org/10.1080/15267431.2018.1487443>
- Mitchell, K. J., Finkelhor, D., & Wolak, J. (2005). Protecting youth online: Family use of filtering and blocking software. *Child Abuse & Neglect, 29*(7), 753–765. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2004.05.008>
- Nikken, P., & Jansz, J. (2006). Parental mediation of children's videogame playing: a comparison of the reports by parents and children. *Learning, Media and Technology, 31*(2), 181–202. <https://doi.org/10.1080/17439880600756803>

- Notten, N., & Nikken, P. (2016). Boys and girls taking risks online: A gendered perspective on social context and adolescents' risky online behavior. *New Media & Society, 18*(6), 966–988. <https://doi.org/10.1177/1461444814552379>
- Padilla-Walker, L. M., Coyne, S. M., & Fraser, A. M. (2012). Getting a High-Speed Family Connection: Associations Between Family Media Use and Family Connection. *Family Relations, 61*(3), 426–440. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2012.00710.x>
- Padilla-Walker, L. M., Coyne, S. M., Fraser, A. M., Dyer, W. J., & Yorgason, J. B. (2012). Parents and adolescents growing up in the digital age: Latent growth curve analysis of proactive media monitoring. *Journal of Adolescence, 35*(5), 1153–1165. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2012.03.005>
- Pew Research Center. (2016). *Parents, Teens and Digital Monitoring*. Retrieved from http://www.pewinternet.org/files/2016/01/PI_2016-01-07_Parents-Teens-Digital-Monitoring_FINAL.pdf
- Power, T. G. (2013). Parenting Dimensions and Styles: A Brief History and Recommendations for Future Research. *Childhood Obesity, 9*(Suppl 1), S-14-S-21. <https://doi.org/10.1089/chi.2013.0034>
- Richardson, C. R., Resnick, P. J., Hansen, D. L., Derry, H. A., & Rideout, V. J. (2002). Does pornography-blocking software block access to health information on the internet? *JAMA, 288*(22), 2887–2894. <https://doi.org/10.1001/jama.288.22.2887>
- Rodríguez-de-Dios, I., van Oosten, J. M. F., & Igartua, J.-J. (2018). A study of the relationship between parental mediation and adolescents' digital skills, online risks and online opportunities. *Computers in Human Behavior, 82*, 186–198. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2018.01.012>

- Smetana, J. G., & Asquith, P. (1994). Adolescents' and parents' conceptions of parental authority and personal autonomy. *Child Development, 65*(4), 1147–1162.
- Smith, L. J., Gradisar, M., & King, D. L. (2015). Parental Influences on Adolescent Video Game Play: A Study of Accessibility, Rules, Limit Setting, Monitoring, and Cybersafety. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking, 18*(5), 273–279.
<https://doi.org/10.1089/cyber.2014.0611>
- Soenens, B., & Vansteenkiste, M. (2010). A theoretical upgrade of the concept of parental psychological control: Proposing new insights on the basis of self-determination theory. *Developmental Review, 30*(1), 74–99. <https://doi.org/10.1016/j.dr.2009.11.001>
- Soenens, B., Vansteenkiste, M., & Van Petegem, S. (2015). Let Us Not Throw Out the Baby With the Bathwater: Applying the Principle of Universalism Without Uniformity to Autonomy-Supportive and Controlling Parenting. *Child Development Perspectives, 9*(1), 44–49. <https://doi.org/10.1111/cdep.12103>
- Strasburger, V. C., Wilson, B. J., & Jordan, A. B. (2009). *Children, Adolescents, and the Media* (Second Edition). Los Angeles, California: SAGE.
- Symons, K., Ponnet, K., Walrave, M., & Heirman, W. (2017). A qualitative study into parental mediation of adolescents' internet use. *Computers in Human Behavior, 73*, 423–432.
<https://doi.org/10.1016/j.chb.2017.04.004>
- Timmerman, M. E., Ceulemans, E., De Roover, K., & Van Leeuwen, K. (2013). Subspace K-means clustering. *Behavior Research Methods, 45*(4), 1011–1023.
<https://doi.org/10.3758/s13428-013-0329-y>

- Top, N. (2016). Socio-Demographic Differences in Parental Monitoring of Children in Late Childhood and Adolescents' Screen-Based Media Use. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 60(2), 195–212. <https://doi.org/10.1080/08838151.2016.1164168>
- Vaala, S. E., & Bleakley, A. (2015). Monitoring, Mediating, and Modeling: Parental Influence on Adolescent Computer and Internet Use in the United States. *Journal of Children and Media*, 9(1), 40–57. <https://doi.org/10.1080/17482798.2015.997103>
- Valkenburg, P. M., Piotrowski, J. T., Hermanns, J., & de Leeuw, R. (2013). Developing and Validating the Perceived Parental Media Mediation Scale: A Self-Determination Perspective: Parental Mediation Scale. *Human Communication Research*, 39(4), 445–469. <https://doi.org/10.1111/hcre.12010>
- van den Eijnden, R. J. J. M., Spijkerman, R., Vermulst, A. A., van Rooij, T. J., & Engels, R. C. M. E. (2010). Compulsive Internet Use Among Adolescents: Bidirectional Parent–Child Relationships. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 38(1), 77–89. <https://doi.org/10.1007/s10802-009-9347-8>
- Van Leeuwen, K. (2015). Gezins- en opvoedingsfactoren by typische en atypische ontwikkeling. In I. Bosmans, P. Noens, P. Bijttebier, & L. Claes (Eds.), *Diagnostiek bij kinderen, jongeren en gezinnen. Deel II: ontwikkeling in context* (pp. 75–101). Leuven: Uitgeverij Acco. Retrieved from <https://lirias.kuleuven.be/handle/123456789/478975>
- Vaterlaus, J. M., Beckert, T. E., Tulane, S., & Bird, C. V. (2014). “They Always Ask What I’m Doing and Who I’m Talking to”: Parental Mediation of Adolescent Interactive Technology Use. *Marriage & Family Review*, 50(8), 691–713. <https://doi.org/10.1080/01494929.2014.938795>

White, S. R., Rasmussen, E. E., & King, A. J. (2015). Restrictive Mediation and Unintended Effects: Serial Multiple Mediation Analysis Explaining the Role of Reactance in US Adolescents. *Journal of Children and Media*, 9(4), 510–527.

<https://doi.org/10.1080/17482798.2015.1088873>

Yafei, Q. I., & Shuliang, M. O. (2016). Active mediation of parents in the use of media in children and adolescents, Active mediation of parents in the use of media in children and adolescents. *Advances in Psychological Science*, 24(8), 1290–1299.

<https://doi.org/10.3724/SP.J.1042.2016.01290>

Zaman, B., & Nouwen, M. (2016). *Parental controls: advice for parents, researchers and industry* (EU kids online). Retrieved from <http://eprints.lse.ac.uk/65388/>